

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

**بررسی سبک نویسندگی و تحلیل پنج داستان کوتاه ابوالقاسم پاینده
(مرده‌کشان جوزان، کمیته مخفی، تجربه تحویل سال، دلهره شب عید و ارابه
شیطون)**

استاد راهنما:

دکتر محمدرضا نصرافهانی

استاد مشاور:

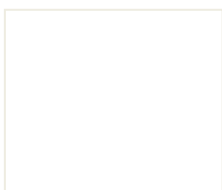
دکتر طاهره خوشحال دستجردی

پژوهشگر:

مولود طلائی

آذر ماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این
پایان نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی زبان و ادبیات فارسی

خانم مولود طلائی

تحت عنوان

بررسی سبک نویسندگی و تحلیل پنج داستان کوتاه ابوالقاسم پاینده

(مرده کشان جوزان، کمیته مخفی، تجربه تحویل سال، دلهره شب عید و ارابه شیطان)

در تاریخ ۸۹/۹/۱ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی..... به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه	دکتر محمدرضا نصر اصفهانی	با مرتبه ی علمی استادیار	امضا
۲- استاد مشاور پایان نامه	دکتر طاهره خوشحال دستجردی	با مرتبه ی علمی دانشیار	امضا
۴- استاد داور داخل گروه	دکتر زهره نجفی	با مرتبه ی علمی استادیار	امضا
۵- استاد داور خارج از گروه	دکتر مرتضی رشیدی	با مرتبه ی علمی استادیار	امضا

امضای مدیر گروه ادبیات فارسی
گروه ادبیات فارسی

تقدیم به آنان که رویاهای خاموشم را در شور عشق و

محبت، رنگ بخشیدند!

به نام آن خدای که نام او راحت روح است و پیام او مصلح قوت

الهی! نام تو را جواز! و مهر تو را جواز!

الهی! شناخت تو را امان و لطف تو را اعیان! الهی! ضعیفان را پناهی، قاصدان را بر سر راهی، مؤمنان را کواهی، چه بود که افزایی و

نگاهی؟

الهی! چه عزیز است او که تو او را خواهی! (خواجہ عبداللہ انصاری)

سخن چه سست و لغزنده است برای روایت کسانی که شمیم دلاویز زندگانی عاشقانه را به من بخشیدند! آنان که رویای

شیرین اوج گرفتن را در آسمان، که در خاک برایم زفرمه کردند؛ صاحبان اصلی مگرنگی و محبت؛ پدر و مادرم.

و کلام چه تنگ نظر و بی هنرست برای داستان داستان هائی که سیاه مشق هر شب من بود. قصه هائی که گاه زیباترین

مطلع غزلواره های ناز در مقابل آن رنگ می باخت، او که معرفت را با ناب ترین وجوه انسانی برایم ممنوع

ساخت؛ جناب آقای دکتر نصر اصفهانی.

و اما سخن چه ناتوان و خمیده است برای پیام به او که، ثانیه به ثانیه حضور غریب و ار آدمی را در جهان برایم تعبیری از

شور زیستن کرد؛ سرکار خانم دکتر خوشحال.

چکیده

تحلیل ساختاری اثر ادبی، به ویژه رمان و داستان، به خواننده این امکان را می‌دهد که موقعیت و اهمیت عناصر داستان را باز شناسد و با قابلیت‌های نهفته داستان آشنا شود. در این مطالعه عناصر نه به صورت مجزا بلکه به شکل یک کل واحد مورد توجه قرار می‌گیرد. در راستای تحلیل ساختار، تحلیل محتوا نیز به اندیشه و فکر غالب بر داستان می‌پردازد و مخاطب را به لایه‌های نهفته‌ای که پیش از آن بدان توجهی نداشته، می‌برد.

سبک شناسی آثار نیز این امکان را فراهم می‌کند تا الگوی مستقلی برای هر نویسنده در ساحت زبانی، ادبی و فکری ارائه کند. البته مطالعه ژرف به تنهایی نمی‌تواند کارگشا باشد و حضور عنصر دیگر یعنی بسامد شاخصه‌های سبکی نیز بسیار قابل اهمیت است.

پیوند تحلیل محتوا و تحلیل ساختار در کنار سبک شناسی، چشم‌اندازی جامع و دقیق در اختیار منتقد می‌گذارد و او را تا اعماق ژرفای خیال نویسنده به پیش می‌برد.

ابوالقاسم پاینده که بیشتر در زمینه ترجمه و روزنامه نگاری به شهرت رسیده، از آن دست نویسندگانی است که هم به سبب پیروی از نویسندگانی چون میرزا حبیب و جمالزاده و هم به سبب زندگی در فضای بی‌آلایش روستا و البته حرفه روزنامه نگاری، سبک برجسته‌ای در نوشتن داستان کوتاه عرضه کرده است. بی‌توجهی منتقدان به آثار پاینده او را در هاله‌ای از گمنامی قرار داده است.

در پژوهش حاضر نگارنده برآنست که ضمن معرفی ابوالقاسم پاینده الگوی سبکی داستان‌های کوتاه او را بر مبنای سه کتاب دفاع ازملانصرالدین، مرده‌کشان جوزان و ظلمات عدالت ارائه دهد. همچنین با تحلیل ساختار و محتوای پنج داستان منتخب (مرده‌کشان جوزان، کمیته مخفی تجربه تحویل سال، دلهره شب عید و ارباب شیطون) افق دید نویسنده در چهارسوی اجتماع ایران دهه‌های سی تا پنجاه ارزیابی می‌گردد.

برجستگی ابعاد فکری و اجتماعی و لحن نیش‌دار طنز در داستان‌های کوتاه پاینده، نگارنده را بر آن داشت تا در پایان این رساله این ویژگی‌ها را به تفکیک مورد توجه قرار دهد.

کلید واژه‌ها: ابوالقاسم پاینده، داستان کوتاه، تحلیل ساختار، سبک نویسندگی، طنز، نقد جامعه‌شناختی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ی	پیشگفتار.....

فصل اول: کلیات

۱	۱-۱ ادبیات داستانی .....
۳	۲-۱ داستان کوتاه .....
۴	۱-۲-۱ سیر داستان کوتاه در اروپا .....
۶	۲-۲-۱ سیر داستان کوتاه در ایران .....
۷	۳-۱ تحلیل علمی داستان کوتاه .....
۸	۴-۱ زندگی نامه ابوالقاسم پاینده.....

فصل دوم: خلاصه داستان‌ها

۱۲	۱-۲ در آمد.....
۱۳	۲-۲ خلاصه داستان مرده‌کشان جوزان.....
۱۵	۳-۲ خلاصه داستان کمیته مخفی .....
۱۸	۴-۲ خلاصه داستان تجربه تحویل سال.....
۱۹	۵-۲ خلاصه داستان دلهره شب عید.....
۲۱	۶-۲ خلاصه داستان ارابه شیطون .....

فصل سوم: سبک شناسی داستان های کوتاه

۲۴	۱-۳ نثر.....
۲۵	۲-۳ سبک شناسی .....
۲۷	۳-۳ سطح زبانی .....
۲۷	۱-۳-۳ سطح لغوی .....
۲۷۲	۱-۱-۳-۳ کاربرد فراوان واژه‌های عربی در داستان‌های کوتاه.....

عنوان

صفحه

- ۲-۱-۳-۳ جمع بستن با «ات» عربی که در نظر برخی ادیبان گاه به شکل نادرست استفاده شده است ۲۷
- ۳-۱-۳-۳ استفاده از واژه‌های فرنگی (به خصوص کلمات فرانسه) ۲۷
- ۴-۳-۱-۳ لقب گذاری برای شخصیت ها ۲۸
- ۵-۱-۳-۳ زبان و اصطلاحات فولکلور ۲۹
- ۱-۵-۱-۳-۳ اصطلاحات محلی وروستایی ۲۹
- ۲-۵-۱-۳-۳ واژه‌های کوچه و بازار که معمولاً در میان طبقه عوام رواج دارد ۳۰
- ۳-۵-۱-۳-۳ مخفف کردن اسامی اشخاص به سبب برجسته کردن لهجه و طنز ۳۰
- ۴-۵-۱-۳-۳ انعکاس لهجه اصفهانی و محله‌های اطراف ۳۰
- ۵-۵-۱-۳-۳ زبان شکسته ۳۱
- ۶-۱-۳-۳ استفاده از نام کتاب‌های گوناگون و گاه استناد به آنها ۳۱
- ۷-۱-۳-۳ محله‌ها، اماکن و شهرهای استان اصفهان ۳۱
- ۸-۱-۳-۳ باستان‌گرایی ۳۲
- ۱-۸-۱-۳-۳ افعال به شیوه های کهن ۳۳
- ۲-۸-۱-۳-۳ اسم به شیوه های کهن ۳۴
- ۳-۸-۱-۳-۳ کاربرد متفاوت حروف ۳۵
- ۴-۸-۱-۳-۳ انواع قید ۳۵
- ۵-۸-۱-۳-۳ استفاده از "گفتی" به جای "گویا" ۳۶
- ۶-۸-۱-۳-۳ جابه‌جایی ضمیر به شیوه قدما ۳۶
- ۷-۸-۱-۳-۳ ساختار نحوی جملات به شیوه کهن ۳۷
- ۲-۳-۳ سطح نحوی ۳۸
- ۱-۲-۳-۳ واوهای پیاپی میان کلمات ۳۸
- ۲-۲-۳-۳ اتصال چندین جمله با واوهای پیاپی ۳۹
- ۴-۳ سطح ادبی ۴۰
- ۱-۴-۳ ظرافت های بیانی ۴۰
- ۱-۱-۴-۳ تشبیه ۴۰
- ۲-۱-۴-۳ استعاره و تشخیص ۴۱
- ۳-۱-۴-۳ کنایه و استعاره تمثیلیه ۴۲

صفحه

عنوان

- ۴۲.....۲-۴-۳ ظرافت‌های بدیعی (لفظی و معنوی).....
- ۴۲.....۱-۲-۴-۳ آهنگین گردن کلام به شیوه‌های مختلف.....
- ۴۵.....۲-۲-۴-۳ مراعات النظیر(تناسب).....
- ۴۵.....۳-۲-۴-۳ اغراق.....
- ۴۶.....۴-۲-۴-۳ تناقض (پارادوکس).....
- ۴۶.....۵-۲-۴-۳ براعت استهلال (مقدمه برای ورود به داستان‌های کوتاه).....
- ۴۷.....۶-۲-۴-۳ تلمیح به آیات قرآن و سرگذشت انبیای الهی.....
- ۴۸.....۳-۴-۳ توصیف تصویری جزئیات.....
- ۴۹.....۴-۴-۳ ضرب‌المثل.....
- ۵۰.....۵-۴-۳ اطناب.....
- ۵۱.....۶-۴-۳ استفاده مستقیم و غیر مستقیم از ادبیات کهن پارسی.....
- ۵۱.....۱-۶-۴-۳ تأثیر از سعدی.....
- ۵۲.....۲-۶-۴-۳ تأثیر از دیگر شاعران.....
- ۵۲.....۵-۳ سطح فکری.....
- ۵۵.....۶-۳ تحلیل مشخصه‌های سبکی داستان‌های کوتاه پاینده.....
- ۸۵.....۷-۳ تحلیل شکل‌ها.....

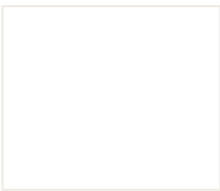
فصل چهارم : تحلیل ساختار و عناصر داستان

- ۶۳.....۱-۴ ساختار.....
- ۶۴.....۲-۴ درونمایه یا مضمون.....
- ۶۵.....۱-۲-۴ درونمایه و موضوع مرده‌کشان جوزان.....
- ۶۵.....۲-۲-۴ درونمایه و موضوع کمیته مخفی.....
- ۶۶.....۳-۲-۴ درونمایه و موضوع تجربه تحویل سال.....
- ۶۶.....۴-۲-۴ درونمایه وموضوع دلهره شب عید.....
- ۶۶.....۵-۲-۴ درونمایه و موضوع ارابه شیطان.....
- ۶۶.....۳-۴ شخصیت.....
- ۶۷.....۱-۳-۴ تقسیم شخصیت به اصلی و فرعی.....
- ۶۸.....۱-۱-۳-۴ شخصیت‌های اصلی و فرعی در پنج داستان پاینده.....

عنوان

صفحه

- ۶۹.....۲-۱-۳-۴ تحلیل شخصیت های اصلی پنج داستان
- ۷۰.....۳-۱-۳-۴ مش لطف علی و کلاحسین (مرده کشان جوزان)
- ۷۱.....۴-۱-۳-۴ جوان هفده ساله و آخوند رابط (کمپته مخفی)
- ۷۲.....۵-۱-۳-۴ کودک شش ساله (تجربه تحویل سال)
- ۷۳.....۶-۱-۳-۴ نوجوان دوازده ساله(دلهره شب عید)
- ۷۴.....۷-۱-۳-۴ ارابه شیطان (ارابه شیطان)
- ۷۵.....۲-۳-۴ شیوه های شخصیت پردازی
- ۷۵.....۱-۲-۳-۴ شخصیت پردازی مستقیم
- ۷۶.....۲-۲-۳-۴ شخصیت پردازی غیرمستقیم
- ۷۷.....۳-۳-۴ شخصیت شناسی بر اساس نام ها
- ۸۱.....۴-۳-۴ تقسیم بندی شخصیت در نظریه گراماس
- ۸۲.....۱-۴-۳-۴ شخصیت های کنشگر پنج داستان ابوالقاسم پاینده
- ۸۶.....۵-۳-۴ پروتوتیپ و داستان های کوتاه پاینده
- ۸۹.....۴-۴ فضا و رنگ
- ۸۹.....۱-۴-۴ فضا و رنگ در پنج داستان کوتاه پاینده
- ۹۱.....۵-۴ زاویه دید و راوی
- ۹۲.....۱-۵-۴ جایگاه زاویه دید در پنج داستان کوتاه پاینده
- ۹۵.....۶-۴ روایت
- ۹۵.....۱-۶-۴ نظریه تودوروف در زمینه روایت
- ۹۸.....۱-۱-۶-۴ بررسی تعادل در روایت پنج داستان منتخب با تکیه بر نظریه تودوروف
- ۹۹.....۲-۱-۶-۴ وجوه روایت در داستان های کمپته مخفی، تجربه تحویل سال و دلهره شب عید
- ۱۰۱.....۳-۶-۴ نظریه ژنت پیرامون زمان و روایت
- ۱۰۳.....۱-۳-۶-۴ ارتباط زمان با روایت در مرده کشان جوزان
- ۱۰۵.....۲-۳-۶-۴ ارتباط زمان با روایت در کمپته مخفی
- ۱۰۷.....۳-۳-۶-۴ ارتباط زمان با روایت در تجربه تحویل سال
- ۱۰۸.....۴-۳-۶-۴ ارتباط زمان با روایت در دلهره شب عید
- ۱۱۰.....۵-۳-۶-۴ ارتباط زمان با روایت در ارابه شیطان

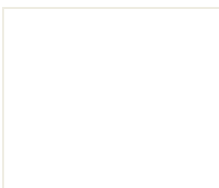
صفحه	عنوان
۱۱۱.....	۷-۴ پیرنگ.....
۱۱۲.....	۱-۷-۴ عناصر ساختاری پیرنگ.....
۱۱۲.....	۱-۱-۷-۴ گرہ افکنی.....
۱۱۲.....	۲-۱-۷-۴ کشمکش.....
۱۱۳.....	۳-۱-۷-۴ تعلیق یا هول و ولا.....
۱۱۳.....	۴-۱-۷-۴ بحران.....
۱۱۴.....	۵-۱-۷-۴ نقطه اوج یا بزنگاه.....
۱۱۴.....	۶-۱-۷-۴ گرہ گشایی و نتیجه گیری.....
۱۱۴.....	۲-۷-۴ پیرنگ در پنج داستان کوتاه پاینده.....
۱۱۵.....	۳-۷-۴ پیرنگ باز و پیرنگ بسته.....
۱۱۵.....	۸-۴ گفت و گو.....
۱۱۶.....	۱-۸-۴ گفت و گو در داستان های کوتاه پاینده.....
۱۱۶.....	۱-۱-۸-۴ گفت و گو و جزئیات تعارف.....
۱۱۷.....	۲-۱-۸-۴ گفت و گوهای جمعی.....
۱۱۸.....	۹-۴ تحلیل ساختار کلی عناصر در پنج داستان کوتاه.....

فصل پنجم: تحلیل محتوا

۱۲۰.....	۱-۵ تحلیل محتوا.....
۱۲۱.....	۲-۵ تحلیل محتوایی مرده کشان جوزان.....
۱۲۲.....	۳-۵ تحلیل محتوایی کمیته مخفی.....
۱۲۳.....	۴-۵ تحلیل محتوایی دلهره شب عید.....
۱۲۴.....	۵-۵ تحلیل محتوایی تجربه تحویل سال.....
۱۲۵.....	۶-۵ تحلیل محتوایی ارابه شیطون.....

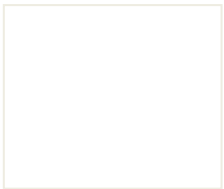
فصل ششم: طنز پردازی و نقد جامعه شناختی

.....	۱-۶ طنز و جایگاه طنزپرداز.....
-------	--------------------------------

صفحه	عنوان
------	-------

- ۱۲۹..... ۲-۶ طنز در داستان‌های کوتاه پاینده
- ۱۳۰..... ۱-۲-۶ طنز و بزرگ‌نمایی
- ۱۳۰..... ۲-۲-۶ طنز و متناقض‌نمایی
- ۱۳۱..... ۳-۲-۶ طنز و اغلاط املائی و تلفظی
- ۱۳۲..... ۴-۲-۶ طنز و دشنام و نفرین
- ۱۳۲..... ۵-۲-۶ طنز و جان‌بخشی به پدیده‌های بی‌جان
- ۱۳۳..... ۳-۶ ارزیابی کلی از طنزپردازی پاینده
- ۱۳۴..... ۴-۶ تاریخچه کوتاه نقد جامعه‌شناختی
- ۱۳۵..... ۵-۶ تمایز جامعه‌شناسی ادبیات و جامعه‌شناسی در ادبیات
- ۱۳۶..... ۶-۶ نقد جامعه‌شناسی داستان‌های کوتاه پاینده
- ۱۳۷..... ۱-۶-۶ انعکاس باورهای عامیانه
- ۱۳۷..... ۱-۱-۶-۶ تناقض یافته‌های پژوهشی فرنگیان با دین عوام
- ۱۳۸..... ۲-۱-۶-۶ فالگیری و جادوگری
- ۱۳۹..... ۳-۱-۶-۶ پدیده‌شناسی در فرهنگ عامیانه
- ۱۳۹..... ۲-۶-۶ انتقاد از وضع آموزش
- ۱۴۰..... ۳-۶-۶ فساد اخلاقی طبقات اثرگذار جامعه
- ۱۴۱..... ۴-۶-۶ رشوه‌گیری
- ۱۴۱..... ۵-۶-۶ رباخواری
- ۱۴۲..... ۶-۶-۶ وضعیت نامطلوب اداره‌ها در امور اجرایی
- ۱۴۲..... ۷-۶-۶ فقر
- ۱۴۳..... ۸-۶-۶ جایگاه زن
- ۱۴۴..... ۷-۶ جمع‌بندی نقد جامعه‌شناختی
- ۱۴۷..... نتیجه‌گیری
- ۱۵۰..... پی‌نوشت فصل اول
- ..... پی‌نوشت فصل دوم
- ..... پی‌نوشت فصل سوم
- ..... پی‌نوشت فصل چهارم
- ۱۵۲..... پی‌نوشت فصل ششم
- ۱۵۳..... منابع و مآخذ

فهرست جدول ها

ز

عنوان

صفحه

جدول ۱-۴ وضعیت تعادل در پنج داستان..... ۹۹

جدول ۲-۴ عناصر پیرنگ در پنج داستان..... ۱۱۶

فهرست شکل ها

عنوان

صفحه

- شکل ۱-۱ ادبیات داستانی..... ۲
- شکل ۱-۳ الگوی سبکی پاینده..... ۵۹
- شکل ۲-۳ الگوی سبکی پاینده..... ۶۰
- شکل ۳-۳ الگوی سبکی پاینده..... ۶۱
- شکل ۴-۳ الگوی سبکی پاینده..... ۶۲
- شکل ۱-۴ ارتباط شخصیت اصلی تجربه تحویل سال با شخصیت های فرعی..... ۶۹
- شکل ۲-۴ ارتباط ارابه شیطون با دیگر شخصیت ها..... ۶۹
- شکل ۳-۴ سیر خطی نقل خاطرات پاینده در داستان های تجربه تحویل سال، دلهره شب عید، کمیته مخفی..... ۷۳
- شکل ۴-۴ شکل شناسی اسم های داستانی..... ۸۰
- شکل ۵-۴ کنشگران مرده کشان جوزان (از ابتدای داستان تا پیش از یافتن دزدان)..... ۸۳
- شکل ۶-۴ کنشگران مرده کشان جوزان (از بخش کشف دزدی تا پایان داستان)..... ۸۳
- شکل ۷-۴ کنشگران کمیته مخفی..... ۸۴
- شکل ۸-۴ کنشگران تجربه تحویل سال..... ۸۴
- شکل ۹-۴ کنشگران دلهره شب عید..... ۸۵
- شکل ۱۰-۴ کنشگران ارابه شیطون..... ۸۵
- شکل ۱۱-۴ تصویر حسین کله پز..... ۸۸
- شکل ۱۲-۴ انواع زاویه دید..... ۹۴
- شکل ۱۳-۴ وجوه روایتی بر اساس نظریه تودوروف..... ۹۷
- شکل ۱۴-۴ روزهای متوالی مرده کشی های مکرر..... ۱۰۴

پیشگفتار

هاتفی ندا در داد: "داستان دانه انسان است تا انسان هست، این دانه سبز خواهد شد و سنگ را خواهد شکافت و به سوی تو سر برخواهد کشید."

تبیین مسئله پژوهشی و اهمیت آن

با آنکه در ارتباط با کلیات داستان کوتاه و تعاریف آن و اصول نقد ادبی مقالات و آثار متعددی به رشته تحریر در آمده، اما بررسی و تطابق این دیدگاه ها و آراء در آثار داستان نویسان ایرانی، به شیوه علمی کمتر صورت گرفته است. با توجه به گسترش این علوم پژوهشگران گام‌هایی در جهت بهبود این تحقیقات برداشته‌اند. اما این امر، بیشتر درباره آثار برخی از نویسندگان مشهور ادبیات فارسی انجام شده است.

ادبیات داستانی به عنوان نمایشگاهی برای ارائه تصویر جامعه، انسان و زندگی از ابزارهای انتقال فرهنگ، بیان دردهای اجتماعی و عواطف انسانی، رابطه مستقیمی با همه زندگی بشری دارد. «فن یا هنر نویسندگی تلاش خاصی برای یافتن نمادها و بیان منظور چیزی است که در کلام نمی گنجد و نویسنده در تنهایی مطلق سعی می کند چیزی را توضیح بدهد که غیر قابل توضیح است.» (سلیمانی، ۱۳۷۴: ۳۲۹)

گاهی داستان کوتاه، تجلی‌گاه آرمان‌شهر، آرزوهای واخورده و روایت پویای اخلاق، دین و ... می‌شود. در این میان داستان‌هایی به چشم می‌خورد که ضمن بیان واقعیات زندگی، فاصله طبقاتی و افراط و تفریط‌های مذهبی را در قالب طنز به چالش می‌کشد.

ابوالقاسم پاینده از داستان‌نویسان نسبتاً موفق در این عرصه بوده است. طنز تلخ او، طنزی در حد سرگرمی، تکراری و نخ‌نما نیست؛ ژرفای آن به حدی است که مخاطب را مدتی به تأمل وامی‌دارد و حقایقی را بر او مکشوف می‌کند که تاکنون به سادگی از کنار آنها می‌گذشته است.

رساله حاضر بر آن است تا با پژوهش بر روی عناصر اصلی سبک نویسندگی، عوامل مؤثر در دل‌نشینی و جذابیت کلام پاینده را جست‌وجو کند؛ از سوی دیگر ارتباط شرایط جامعه با محتوای داستان‌های کوتاه مورد بررسی را، در بوتۀ نقد قرار دهد.

این پژوهش به سبب نو بودن موضوع و مسکوت ماندن شخصیت ادبی پاینده قابل توجه است؛ چرا که تاکنون پژوهش‌های گوناگونی پیرامون نثر دینی او بویژه ترجمه قرآن کریم، نهج الفصاحه و آثار تاریخی‌اش انجام گرفته است؛ اما درباره آثار داستان‌های کوتاه او تقریباً هیچ تحقیق مستقلی در دست نیست.

اهداف پژوهش

- ۱- بررسی کیفیت محتوایی و ساختاری داستان‌های کوتاه پاینده.
- ۲- بررسی آشنایی‌زدایی زبان، در ارتباط با طرح، حادثه، شخصیت‌پردازی و روایت داستان‌های کوتاه.
- ۳- بررسی جایگاه ترکیبات فولکلور و ارسال‌المثل در سطح زبان و انعکاس آن در طنز پردازی.
- ۴- مطالعه تأثیر زبان عربی و بسامد واژگان آن به عنوان عاملی برای تشخیص سبکی.

۵- ارائه یک الگوی کلی برای سبک نویسندگی پاینده.

فرضیات یا پرسش‌ها

- ۱- آیا متون کهن نثر فارسی در آشنایی‌زدایی زبان داستان‌های کوتاه پاینده دخیل بوده است؟
- ۲- تا چه اندازه تسلط نویسنده به زبان عربی باعث وارد شدن ترکیبات و کلمات این زبان به آثار ادبی او شده است؟
- ۳- آیا نام‌گذاری و عناوین شخصیت‌های داستانی تنها جنبه ذوقی و طنزآمیز دارد یا آنکه نویسنده قصد بیان دغدغه‌های فکری و انتقاد از اوضاع سیاسی عصرش را داشته است؟

پیشینه تحقیق

درباره ابوالقاسم پاینده و آثار ادبی او، کتاب و پژوهش مستقلی در دست نیست و هرآنچه تا کنون مجال نگارش یافته، مرتبط با ترجمه قرآن و بُعد دینی و تاریخی آثار اوست. مقاله عبدالعلی دستغیب با عنوان "در سینمای زندگی" که در سال ۱۳۴۰ هـ. ش در مجله راهنمای کتاب به چاپ رسیده گزارش‌گونه‌ای از داستان‌های کوتاه او ارائه می‌دهد. در سال ۱۳۶۳ هـ. ش نیز آقای کسمایی در کتاب "نویسندگان پیشگام ایران" به صورت گذرا و مجمل پیرامون نثر، طنز و نوع بینش پاینده سخن گفته؛ همچنین در کتاب "صدسال داستان نویسی ایران" اثر حسن میرعابدینی به نقد مختصری درباره داستان‌های او پرداخته شده است. اما در مورد ترجمه قرآن پاینده که بارها نیز تجدید چاپ شده مقالات متعددی مجال نگارش یافته که از مهم‌ترین آنها می‌توان به مجموعه مفصل مقالات مرحوم علامه فرزانه که در سال‌های ۱۳۳۷ تا ۱۳۳۸ هـ. ش در مجله یغما به چاپ رسیده، اشاره نمود. همچنین مقاله استاد شهید مرتضی مطهری را نیز باید در زمره اولین نقدهای ترجمه قرآن به شمار آورد که اگرچه به تفصیل مقالات فرزانه نیست، لیکن دقایق و ظرایف اغلاط را به انگشت تأمل و تعمق بیان نموده است.

روش تحقیق و مراحل آن

پس از جست‌وجوی منابع کتابخانه‌ای و استفاده از چند سایت علمی مانند *Noor mags* و *Scientist* *SID* information document" به مطالعه منابع به شیوه اسنادی کتابخانه‌ای پرداخته شد. پس از یادداشت‌برداری و طبقه‌بندی مطالب به یاری روش توصیفی و تحلیلی به ارزیابی ساختار و محتوای داستان‌ها اقدام گردید.

مراحل انجام این پژوهش عبارتست از:

- ۱- جست و جوی منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی.
- ۲- مطالعه و گردآوری منابع.
- ۳- یادداشت‌برداری.
- ۴- طبقه‌بندی یادداشت‌ها.

۵- تحلیل محتوا و ساختار داستان‌های برگزیده.

۶- نتیجه‌گیری.

معرفی فصل‌های پایان‌نامه

رساله حاضر مشتمل بر شش فصل می‌باشد:

فصل اول؛ به کلیات موضوع تحقیق اعم از تعریف داستان کوتاه، تاریخچه داستان کوتاه در ایران و اروپا و خصوصیات اصلی آن می‌پردازد. همچنین زندگی‌نامه نویسنده به صورت مجمل بررسی گردیده است.

فصل دوم؛ به خلاصه داستان‌های مرده کشان جوزان، کمیته مخفی، تجربه تحویل سال، دلهره شب عید و ارابه شیطون می‌پردازد.

فصل سوم؛ سبک شناسی سه کتاب دفاع از ملانصرالدین، مرده کشان جوزان و ظلمات عدالت را در سه سطح زبانی، ادبی و فکری بیان می‌کند.

فصل چهارم؛ عناصر داستان و ارتباط ساختاری آنها با یکدیگر مورد توجه قرار گرفته؛ ضمن آن که روایت داستان‌ها بر مبنای نظریه ژنت و بخشی از آن براساس نظریه تودوروف بررسی شده است.

فصل پنجم؛ تحلیل محتوایی پنج داستان را با رویکردی در ارتباط با شخصیت‌ها و مکان حوادث به چالش می‌کشد.

فصل ششم؛ برجستگی اجتماعی پاینده در کنار زبان طنزآمیز سبب شد که نگارنده فصل دیگری - البته به اختصار - با عنوان نقد جامعه‌شناختی و طنز را به این پژوهش بیفزاید. البته بخشی از مطالب درج شده در این قسمت به شکلی موزن در فصول پیشین نقل شده است؛ اما به سبب اهمیت نگارش نویسنده مثال‌های مبسوط‌تری در این بخش‌ها طرح گردیده است.

برای اینکه بتوان الگوی دقیق سبکی از داستان‌های کوتاه پاینده ارائه داد، سه کتاب دفاع از ملانصرالدین، مرده کشان جوزان و ظلمات عدالت بررسی گردید. اما در تحلیل ساختاری و محتوایی عناصر داستان تنها پنج داستان منتخب که از حیث فضای کلی به یکدیگر نزدیکتر بودند در دستور کار اصلی رساله حاضر قرار گرفت. این داستان‌ها عبارتند از مرده کشان جوزان، کمیته مخفی، تجربه تحویل سال، دلهره شب عید و ظلمات عدالت

نحوه ارجاعات این رساله (اعم از درون متنی و منابع پایانی) بر مبنای الگوی ارائه شده در کتاب آیین نگارش دکتر محمود فتوحی می‌باشد. همچنین تدوین متن پژوهش بر اساس شیوه نامه مصوب فرهنگستان زبان فارسی به رشته تحریر در آمده است. ضمناً متن‌های ادبی قسمت اول هر فصل که متناسب با محتوای آن می‌باشد از نگارنده این پژوهش است.

فصل اول:

کلیات

۱-۱ ادبیات داستانی^۱

ادبیات داستانی بخشی از ادبیات است که با دنیای واقعی و زندگی روزمره انسان‌ها ارتباط معناداری دارد حتی اگر در اشکال خیالی و فراواقعی نیز ظهور یابد. «ادبیات داستانی در معنای جامع آن به هر روایتی که خصلت ساختگی و ابداعی آن بر جنبه تاریخی و واقعیش غلبه کند، اطلاق می‌شود.» (میرصادقی، ۱۳۸۰: ۲۱) ادبیات داستانی نیز بر آثاری دلالت دارد که عموماً از ماهیت تخیلی برخوردار باشد و نویسنده با قدرت جعل خویش گوشه‌ای از زندگی انسان‌ها را بازنویسی کرده باشد. خوانندگان فرهیخته امروز انتظار دارند که داستان ضمن ارضای حس لذت و سرگرمی، اطلاعاتی برای برآوردن حس کنجکاوی در اختیار آنها قرار دهد. ادبیات داستانی قصه، رمانس، داستان کوتاه، رمان و متفرعات آن را دربر می‌گیرد.

---

¹.Fiction